

Srovnání dvou vědeckých seminářů o volebním právu

(Reflexe pro odborné periodikum i účast autora na obou konferencích byla plněna v souladu se specifickým výzkumem UK FF č. 224116/2007 pod názvem *Politická, či reprezentativní instituce? Sociální a politická identita českých členů Panské sněmovny říšské rady (1879–1918)*.)

Při příležitosti stého výročí od zavedení všeobecného a rovného volebního práva v českých zemích byla uspořádána hned dvě kolokvia. Jejich srovnání se nabízí už tím, že referáty obou kolokvií by měly být publikovány společně, v 5. čísle sborníku *Na pozvání Masarykova ústavu*. Obou kolokvií se účastnili nejen historici, ale také politologové. Pozornost nebyla věnována pouze habsburské monarchii a volební reformě r. 1907, ale hodnotě, respektive kategorii volebního práva v jeho samotném vývoji a používání, a to konkrétně v geopolitickém prostoru českých zemí. V přístupu jednotlivých referentů se obě konference spíše rozcházely, než vzájemně doplňovaly. Ale cenné je, že kolokvia ke stoletému výročí Beckovy volební reformy byla vůbec uspořádána! Pravděpodobně se konala jako jediná ve střední Evropě, pokud je autorovi této reflexe známo. V rakouském parlamentu i v některých zemských sněmech bylo stoleté výročí volební reformy připomenuto, fonogramový archiv Rakouské akademie věd vydal kompaktní disk s dobovými nahrávkami projevů politiků (např. Viktora Adlera, Ernesta von Plenera, Josefa Herolda aj.) k zavádění všeobecného a rovného volebního práva. Rakouská národní banka letos pustila do oběhu pamětní stříbrné pětieurové mince, které mají devět hran a na rubu nesou obraz zasedání parlamentu, podobiznu císaře Františka Josefa I. a tehdejšího ministerského předsedy Maxe Wladimira svobodného pána Becka.

První kolokvium zkoncipoval Masarykův ústav – Archiv AV ČR pod názvem *100 let od zavedení všeobecného volebního práva (1907–2007)* v rámci cyklu *Na pozvání Masarykova ústavu*, který je pořádán od r. 2003 formou pracovních seminářů pro odborníky i laickou veřejnost a zaměřen na živé fenomény moderních dějin. Letošní kolokvium s referáty čtyř zaměstnanců ústavu a jednoho hosta se konalo 18. května 2007 symbolicky v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR.

Jana Malínská se v široce pojatém příspěvku *Volební právo do říšské rady, českého zemského sněmu a do obcí v letech 1848–1907* zaměřila mimo jiné na volební praxi v Čechách a volební právo, jehož odvozování vnímá jako nesprávné a nedemokratické, protože nezahrnovalo možnost, aby volily ženy. Budiž připomenuto, že majitelky velkostatku a středoškolské profesorky mohly volit nebo se určitým způsobem politicky angažovat; na druhou stranu vnášení požadavku volebního práva pro ženy může pro toto období působit ahistoricky. Nepopírám hlas ženských spolků za volební právo žen, ale tehdejší politická kultura chápala volební právo jako funkci. Ani žádný jiný stát neměl tak rozšířené právo zavedené, protože ho nepotřeboval.

Eva Broklová se věnovala obecněji *Volbám s přihlédnutím k první československé republice*. Volební reformu 1907 chápe jako významný mezník na cestě, po níž „lidstvo došlo k základní demokratické tezi, že zdrojem vlády je lid“. Z masových politických stran, které se v tomto momentě narodily, se však postupně staly prý organizace fungující samy pro sebe; takové, které si změnami volebních řadů zajišťovaly možnost uchvátit moc ve státě. Broklová je

presvědčena, že politické strany jako přehrady (zpronevěřené úloze být mostem mezi voliči a státem) jsou pak i nutným předpokladem politických diktatur.

Vratislav Doubek s příspěvkem *Volební právo – hrozba, či naděje české politiky* vnesl pohled na volební reformy jako politické nástroje, od nichž si ministerský předseda Taaffe a později i jeho nástupce Beck, s podporou císaře i části politických stran honoračního typu, slibovali konsolidaci parlamentu. Naopak němečtí i čeští nacionalisté Plener i Kramář se obávali hroživých důsledků reformy z r. 1907. Doubek nabídl zajímavý pohled na dobovou optiku, která mohla vnímat volební reformu spíše pragmaticky než „demokraticky“ ve smyslu idey o vládě lidu.

Na pragmatické zájmy politických stran ve volbách r. 1946 poukázal Michal Pehr sondou „*Bílé lístky – špatné úmysly*“. Z tohoto původně komunistického nápadu, kterého se však KSČ později zřekla, měli obavy především národní socialisté. Manipulace s politickou veřejností a machinací s výsledky voleb se tehdy dopouštěly snad všechny politické strany. V diskusi na konci celého kolokvia připojil svůj příspěvek pamětník voleb z r. 1946 poslanec Lesák. Hovořil hlavně o předvolební atmosféře, nesoucí se v duchu strachu, hrůzy, nejistoty. Rozkřiklo se, že v Praze mizeli někteří sousedé, přes československé území přejížděly tanky Rudé armády, cíleně a nespravedlivě byl uplatňován velký a malý retribuční dekret. Obecně by bylo vhodné věnovat předvolebnímu chování jako antropologickému jevu větší pozornost!

S posledním příspěvkem hostoval na pozvání Masarykova ústavu politolog Jan Bureš (FF UK; *Od Národní fronty k prvním svobodným volbám. Změna volebního systému a první svobodné volby 1990*). Připomněl především neukotvenost nového politického systému a nezkušenost voličů vybrat si ve volbách, tedy jisté limity polistopadové demokracie. Čas kulatých stolů ukázal i protichůdné zájmy a koncepce mezi politickými stranami (poměrný volební systém) a hnutími. Občanské fórum stálo za ideou většinového volebního systému, což ale bylo pro strany neprůchozí.

Druhý vědecký seminář zkoncipovala vysoká škola politických studií CEVRO Institut a Ústav českých dějin FF UK pod názvem *Minulost a perspektivy vývoje volebního práva v českých zemích*. Jednání, rozdělené do dvou bloků, se konalo 1. června 2007 v sídle školy v Jungmannově ulici v prostorách bývalé Měšťanské besedy.

V historickém bloku přednesl Milan Hlavačka obecnější referát srovnávající *Národ a volby: zastoupení Čechů v předlitavském a československém volebním systému*. Upozornil jak na disproporční volební systém rakouské monarchie (kurie, volební ekvilibristika), tak i na problematiku vázaných kandidátek v období první republiky. Luboš Velek srovnával *Ideu všeobecného volebního práva v českém liberálním táboře 1861–1914* s politologickou teorií podle Thompsona. Klasický liberalismus konstruoval volební právo jako funkci s disciplinačním dosahem: podle způsobilosti k politickým právům, daní, majetku či později také vzdělání. Také Palacký chápal politické právo jako úřad veřejný.

Jan Galandauer hostoval se sondou vznášející různé otázky: *Všeobecné hlasovací právo – Pyrrhovo vítězství rakouské sociální demokracie (1907–1914)?* Pozastavil se nad tím, jak tato revoluční strana vedla paradoxně velice evoluční, konstruktivistickou, proparlamentární politiku v rozporu se svými hlásanými hesly. Jejich propagandu by bylo možné interpretovat také jako obhajobu či ideologickou strategii. Uhájit internacionální stanovisko se socialistům

stalo v časech volební reformy pouhou ideou; silné národnostní zájmy si nepřiznávala rakouská ani československá sociálně demokratická strana. Otazníky nad zdánlivě jednoznačnými volebními výsledky socialistů v Rakousku-Uhersku kdysi kladl už Otto Urban.

Odpolední politologický blok byl zaměřen na soudobé problémy volebního práva, pojímaného podle mého soudu jako jedna z určitých kategorií politické veřejnosti, která tímto způsobem dává politikům najevo, jestli je vůbec chápe a důvěřuje jim, zda ji politika vlastně zajímá. Daniel Kunštát se věnoval *Volbám v masových demokraciích a problému (ne)kompetence politické veřejnosti*. Roman Joch se zamýšlel, zda je *Všeobecné volební právo z hlediska svobody – základní lidské právo, anebo pošetilost?* Jan Kubáček problematizoval *Proměny hlasování jako odpověď na krizi důvěry*. Referát Miroslava Nováka *Rozšiřování volebního práva a geneze moderních politických stran*, který na semináři nezazněl, můžeme snad očekávat ve sborníku.

Srovnávání obou kolokvií, které se zde nabízí, ukazuje shodné rysy ve stejném tématu, pojatém podobně široce: v kontextu vývoje české, respektive středoevropské politiky od konce 19. století do dnešní doby. V jednotlivých pohledech a v hodnocení volební reformy se historici a historičky spíše rozcházel, jak je patrné výše. Seminář organizovaný CEVRO Institutem, myslím, chápal volební právo jako jakousi proměnlivou kategorii, tedy funkci či úřad; demokratickou ve smyslu proměn podle potřeb lidu, tedy určité, konkrétní společnosti v určité době. Domnívám se, že požadavek všeobecnosti volebního práva je nutné pojmut v historickém kontextu, který ještě příliš neuvažoval o zrušení kurií nebo umožnění hlasování ženám. Tato fakta hodnotí historičky Masarykova ústavu naopak jako důkaz nedokonalosti a nedemokratičnosti volební reformy r. 1907. Teze o evolučním vývoji společnosti a politické kultury směrem k ideální demokracii však pracuje paradoxně s představou trvalé, fungující, vždy pravdivé a spravedlivé hodnoty volebního práva – pokud pro ni bude pojem hodnoty akceptovatelný.

Oba přístupy však mohou být metodologicky nosné! Je zapotřebí ocenit i fakt, že se obě kolokvia setkala nad stejným tématem, což by mohlo vést k dalším vědeckým diskusím. Otázkou je spíše vhodnost užívání stejného termínu pro různá historická období, společnosti, politické kultury a zcela různá chápání kategorie, respektive hodnoty *volebního práva*. Bylo by však možné konstruovat volební právo ještě jiným přístupem: například jako prostředek politické komunikace mezi stranami, institucemi, státem, politiky a voliči? Možná bychom se tak vyvarovali ideologizace a idealizace pojmu „demokratické volební právo“.

Závěrem nabízím reflexi témat, která na kolokviích sice nezazněla, ale mohla by pomoci více osvětlit Beckovu volební reformu. Přínosně by asi zněly referáty zaměřené na koncipování celé volební reformy a s ní souvisejícího hnutí v letech 1905–1907 („Wahlreformbewegung“), dále důrazy na proměny přístupu k reformě a zájmy jednotlivých politických stran, vlasteneckých organizací, dělnického hnutí, vlády, císaře; nebo reflexe volební reformy předlitavskou společností, postoj říšské rady při jejím schvalování, první volby r. 1907 apod. Mohlo mít zavedení všeobecného volebního práva nějaký dosah po 1. světové válce v nástupnických státech Rakouska-Uherska? Zavedla reforma nějaké stereotypy, jak ovlivnila politickou kulturu, volby, volební kampaně, tvorbu ústav a další zákony?

Za svolání, zveřejnění a organizační zajištění obou kolokvií náleží poděkování Michalu Pehrovi a Luboši Velkovi, dále řediteli MÚ AV ČR Ivanu Šedivému za zaštitění a spolumoderování obou akcí.